

უკიდურესი აუცილებლობის ძირითადი სამოქალაქო სამართლებრივი ასპექტები

გიორგი ქურდაძე

ივანე ჯავახიშვილის სასახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი, ადვოკატი

საკვანძო სიტყვები: უფლება, მართლზომიერი, ხელყოფა

უკიდურესი აუცილებლობის დროს, აუცილებელი მოგერიებისაგან განსხვავებით, ადგილი აქვს მართლზომიერი ინტერესების კოლიზიას. სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული უკიდურესი აუცილებლობის ცნება განსხვავდება სისხლის სამართლებრივი უკიდურესი აუცილებლობისაგან და უნდა განსხვავდებოდეს კიდევ, ვინაიდან სამოქალაქო სამართალმა უნდა უპასუხოს კითხვას: რა პირობების არსებობისას აქვს პირს უფლება მოსალოდნელი საფრთხის შედეგად შეიჭრას მესამე პირთა სამართლებრივ სიკეთეში, ხოლო სისხლის სამართალმა, პირიქით, უნდა უპასუხოს, როდის უნდა დარჩეს ასეთი თავდასხმა დაუსჯელი. სისხლის სამართლებრივი უკიდურესი აუცილებლობის ცნება არ შეიძლება იყოს ვიწრო, პირიქით, ის უნდა იყოს სამოქალაქო სამართლებრივზე უფრო ფართო. თუ სახეზეა სამოქალაქო სამართლებრივი უკიდურესი აუცილებლობა, მაშინ იქიდან გამომდინარე, რომ ასეთი მოქმედება არ არის მართლსაწინააღმდეგო და დაუშვებელი, შესაბამისად, არც სისხლის სამართლებრივად დასჯადი ქმედებაა. პირიქით, თუ ქმედება გამოცხადებულია მხოლოდ დასჯადად. ამით არავითარ შემთხვევაში არ არის ნათქვამი ის, რომ ეს ქმედება აგრეთვე არ არის მართლსაწინააღმდეგო, ვინაიდან არსებობს

საჭარო ან კერძო სამართლით აკრძალული მრავალი მოქმედება, რომელიც არ ისჯება აკრძალვის დარღვევისათვის. არადასჯადი ქმედება, რომელიც ჩადენილია უკიდურესი აუცილებლობის ვითარებაში, რომელიც არ აკმაყოფილებს კერძო სამართლებრივი უკიდურესი აუცილებლობის მოთხოვნებს, შესაძლოა იყოს კერძო სამართლებრივი დელიქტი (სკ-ის 992-ე მუხლი). სისხლის სამართლებრივი უკიდურესი აუცილებლობისათვის მნიშვნელობა აქვს სწორედ იმ შემთხვევებს, რომელთა არსებობის დროსაც ირღვევა თანაბარი ღირებულების ან უფრო მნიშვნელოვანი ინტერესიც კი. უკიდურესი აუცილებლობა არის ისეთი იძულებითი მდგომარეობა, რომლის დროსაც პირს უფლება აქვს ზემოქმედება მოახდინოს სხვის ნივთზე იმდენად, რამდენადაც ეს აუცილებელია მოსალოდნელი ზიანის თავიდან ასაცილებლად. უკიდურეს აუცილებლობას ადგილი აქვს მაშინ, როცა პირი, იმ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად, რომელიც რეალურად უქმნის საფრთხეს ამ პირის ან სხვა პირთა კანონიერ ინტერესს, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ინტერესს, მიაყენებს ზიანს მესამე პირთა ინტერესებს, იმ პირობით, რომ მოსალოდნელი საფრთხე მოცემულ გარემოებებში არ შეიძლებოდა თავიდან აცდენილი ყოფილიყო სხვა საშუალებით და თუ მიყენებული ზიანი აცდენილ ზიანზე ნაკლებ მნიშვნელოვანია.

უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობა წარმოიშობა, როცა ერთმანეთს ეჭახება, ერთმანეთს უპირისპირდება კანონით დაცული ორი ინტერესი და ერთ-ერთის (შედარებით უფრო მნიშვნელოვანი ინტერესის) გადარჩენა, შენარჩუნება ხდება მეორის (ნაკლებ მნიშვნელოვანი ინტერესის) „მსხვერპლად შეწირვით“. ის, ვინც აღმოჩნდა უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში, ორი ბოროტებიდან ირჩევს ნაკლებ ბოროტებას და ერთ-ერთი ინტერესის გაცნობიერებული ხელყოფით გადაარჩენს (შველის) მეორე, უფრო მნიშვნელოვან

ინტერესს. სწორედ ამიტომ, უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში ჩადენილი მოქმედება სასარგებლოა საზოგადოებისათვის. ასეთი მოქმედება მართლზომიერია და მორალურადაც გამართლებულია. ასეთი აუცილებლობის დროს საქმე გვაქვს მართლზომიერი ინტერესების კოლიზიასთან, რამდენადაც პირს განსაკუთრებული გარემოებების გამო შეუძლია შეიჭრას მესამე პირთა სიკეთეში. ამგვარი შეჭრა მართლზომიერი ქმედებაა, თუ გადარჩენილი სიკეთე მეტია, ვიდრე მოსალოდნელი საფრთხე. უკიდურესი აუცილებლობა ეს ისეთი იძულებითი მდგომარეობაა, როცა პირს შეუძლია იმოქმედოს სხვის ნივთზე იმდენად, რამდენადაც ეს აუცილებელია მოსალოდნელი ზიანის თავიდან ასაცილებლად¹ უკიდურესი აუცილებლობა რომ სახეზე იყოს, ამისათვის საჭიროა:

1. არსებობდეს რეალური საფრთხე, რომელიც ემუქრება რაიმე სამართლებრივ სიკეთეს. ისევე როგორც აუცილებელი მოგერიებისას, უკიდურესი აუცილებლობის დროს არ არის აუცილებელი, რომ საფრთხე თავად მოქმედ პირს ემუქრებოდეს. უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მოქმედების უფლება არსებობს აგრეთვე მესამე პირთა დასაცავად. არ არის აგრეთვე აუცილებელი საფრთხე ემუქრებოდეს სიცოცხლეს ან ჯანმრთელობას, საკმარისია, რომ საფრთხე ნებისმიერ სამართლებრივ სიკეთეს ემუქრებოდეს. დაბოლოს, უკიდურესი აუცილებლობის ცნებისათვის მნიშვნელობა არა აქვს საფრთხის წყაროს. „აუცილებელი მოგერიების დროს საფრთხის წყარო არის პირის მართლსაწინააღმდეგო მოქმედება, ხოლო უკიდურესი აუცილებლობის დროს საფრთხე მომდინარეობს ნივთიდან ან სხვა ქონებრივი ობიექ-

1 ჯორბენაძე ს., 2001. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი. წიგნი პირველი, გამომცემლობა „სამართალი“, თბილისი, გვ. 303.

- ტიდან და მიზანმიმართულად ამ საფრთხის წარმოშობის ნება პირს არა აქვს“.²
2. ზიანი, რომლის დადგომის საფრთხეც არსებობს, შეიძლება ავიცილოთ სხვის ნივთზე (სამართლებრივ სიკეთეზე) ზემოქმედების გზით, ამგვარი ზემოქმედება აუცილებელია ზიანის ასაცილებლად. ამ შემთხვევაში მოქმედებს იგივე პრინციპი, რაც აუცილებელი მოგერიების დროს, კერძოდ კი, დაუშვებელია ზემოქმედება, თუ არსებობს სხვა საშუალება საფრთხის ასაცილებლად, რომლის გამოყენებაც გამოიწვევდა უფრო ნაკლებ ზიანს.
 3. როგორც წესი, მოსალოდნელი (აცდენილი) ზიანი უნდა იყოს არათანაზომიერად დიდი მიყენებულ ზიანთან შედარებით. როცა საუბარია სიცოცხლისათვის და ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შესახებ, მაშინ ყოველთვის უნდა ჩავთვალოთ, რომ სახეზეა ასეთი არათანაზომიერი გადაჭარბება, ვინაიდან სიცოცხლესთან და ჯანმრთელობასთან შედარებით ნებისმიერი მატერიალური სიკეთე ნაკლებ მნიშვნელოვნად (ნაკლებად ღირებულ სიკეთედ) უნდა ჩაითვალოს. სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის ხელყოფა განიხილება როგორც მართლსაწინააღმდეგო მოქმედება. „როცა კანონი ითვალისწინებს, რომ პირმა, რომელიც მოქმედებს მართლზომიერად, სკ–ის 117-ე მუხლის თანახმად მაინც უნდა აანაზღაუროს ზიანი, მაშინ ეს მით უფრო გასათვალისწინებელია, როცა პირი მართლსაწინააღმდეგოდ მოქმედებს და არა ბრალეულად“.³

2 ჭანტურია ლ., 2001. სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი.
 3 თოდუა მ., ქურდაძე შ., 2005. ცლკვეული კატეგორიის სამოქალაქო საქმეზე გადანყვეტილების შირების თავისებურებანი. გვ. 212.

უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში არა მხოლოდ ნებადართულია, არამედ მართლზომიერია ყოველგვარი აუცილებელი ზემოქმედება სხვის ნივთზე. შესაბამისად, მესაკუთრეს არა აქვს უფლება ხელი შეუშალოს ზემოქმედებას, მას არა აქვს აუცილებელი მოგერიების უფლება, მაგრამ არ არის დასაშვები (ნებადართული) სხვა პირთა სიცოცხლესა და ჯანმრთელობაზე ზემოქმედება.

თუ სახეზე არ არის უკიდურესი აუცილებლობა და მისი გამოყენება მოხდა შეცდომით, მაშინ უნდა განვასხვავოთ ორი შემთხვევა: ა) თუ პირს შეცდომით ეგონა, რომ არსებობდა ზიანის საფრთხე, რის გამოც იმოქმედა უკიდურესი აუცილებლობის მიზნით, მაშინ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება დგება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შეცდომა ეფუძნებოდა გაუფრთხილებლობას (სკ–ის 992-ე მუხლი), ბ) დანარჩენ შემთხვევაში, პირიქით, ანაზღაურების ვალდებულება არანაირად არ შეიძლება მოიხსნას იმის გამო, რომ საფრთხე საერთოდ არ ყოფილა, რადგან ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება პირდაპირ არის დადგენილი იმ შემთხვევაშიც კი, როცა რეალურად არსებობს საფრთხე.

უკიდურესი აუცილებლობა ჰგავს აუცილებელ მოგერიებას, მაგრამ იმაგდროულად არსებითად განსხვავდება მისგან. უკიდურესი აუცილებლობისა და აუცილებელი მოგერიების მსგავსება არის ის, რომ პირის მოქმედება როგორც აუცილებელი მოგერიების, ისე უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მხოლოდ კერძო უფლების თვითდაცვის საშუალება როდია, არამედ აგრეთვე სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და სხვა პირთა ინტერესების დაცვის საშუალებაცაა, თანაც საუბარია როგორც ქონებრივი, ისე არაქონებრივი ინტერესების დაცვაზე.

უკიდურესი აუცილებლობის დროს პიროვნების, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ან მესამე პირთა ინტერესებისათვის საფრთხე წარმოიშობა სტიქიური უბედურების, ადამიანის ავად ყოფნის და

სხვა გარემოებათა შედეგად. უკიდურესი აუცილებლობა შეიძლება გამოიწვიოს ადამიანის ქცევამაც, მათ შორის ისეთმა ქცევამ, რომელიც დანაშაულის ნიშნებს შეიცავს (მაგალითად, ადამიანის მძიმედ დაჭრა, რომლის სიცოცხლის შესანარჩუნებლადაც საჭიროა უკიდურესი აუცილებლობის ზომების მიღება), მაგრამ ამგვარი ქცევა არ წარმოადგენს თავდასხმას უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მოქმედ ზიანის მიმყენებელზე.

უკიდურესი აუცილებლობა ემსგავსება სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებულ ზოგიერთ შემთხვევას. ასეთ შემთხვევებს შეიძლება მივაკუთვნოთ სკ-ის 55-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით გათვალისწინებული შესაძლებლობა, გარეგნობა ჩაითვალოს ბათილად, როცა ხელშეკრულების ერთ-ერთმა მხარემ ისარგებლა „ხელშეკრულების მეორე მხარის მძიმე მდგომარეობით“. სკ-ის 711-ე მუხლი უშვებს წარმომადგენლის (რწმუნებულის) მიერ თავისი მოქმედებების, ე.ი. დავალების გადანდობას მესამე პირისათვის, როცა იგი „იძულებულია ასე მოიქცეს შექმნილი გარემოებების გამო“.

მსგავს შემთხვევებში პირი აგრეთვე მოქმედებს ისეთ გარემოებებში, რომლებიც აიძულებს მას აუცილებლობიდან გამომდინარე მოქმედოს ამა თუ იმ წესით. მაგრამ როგორც დასახელებული მაგალითებიდან იკვთება, კანონი მათ მიმართ იყენებს სხვაგვარ ფორმულირებებს და არა უკიდურესი აუცილებლობის კატეგორიას. იმ გარემოებათა თავისებურება, რომელთაც ადგილი აქვს უკიდურესი აუცილებლობის დროს, ზემოთ დასახელებული შემთხვევებისაგან განსხვავებით, სამოქალაქო სამართლებრივი თვალსაზრისით იმაში მდგომარეობს, რომ საფრთხე ამგვარი გარემოებების დროს არ შეიძლება თავიდან ავიცილოთ ჩვეულებრივი საშუალებებით და უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მოქმედი პირი იძულებულია გამოიყენოს ისეთი საშუალებები, რომლებიც იწვევს ზიანის მიყენებას.

ამასთან, ერთ შემთხვევაში ზიანის მიყენება შეიძლება იყოს საფრთხის აცილების აუცილებელი ზომა, მაშინ როცა სხვა შემთხვევაში ზიანი შეიძლება მხოლოდ თანმხლები მოვლენა იყოს, რომელიც შეიძლება დამდგარიყო, მაგრამ შეიძლება არც დამდგარიყო. მაგრამ ზიანის მიყენების შესაძლებლობა უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში საფრთხის აცილების დროს, ყოველთვის გაცნობიერებულია ამა თუ იმ ღონისძიების (საშუალების) გამომყენებელი პირის მიერ. სხვაგვარად რომ ითქვას, სუბიექტური მხრივ, ზიანის მიყენება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში შეიძლება იყოს როგორც განზრახი, ისე გაუფრთხილებელიც, მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში სავალდებულოა, სახეზე იყოს ერთი პირობა: მიყენებული ზიანი ნაკლებ მნიშვნელოვანი უნდა იყოს, ვიდრე აცდენილი ზიანი.

უკიდურესი აუცილებლობა არსებითად განსხვავდება აუცილებელი მოგერიებისაგან სუბიექტური შემადგენლობითაც, თანაც როგორც ზიანის მიმყენებლის მხრივ, ისე დაზარალებულის მხრივაც.

როდესაც საუბარია აუცილებელ მოგერიებაზე, მომგერიებელი სუბიექტი შეიძლება იყოს მხოლოდ ფიზიკური პირი. იმ შემთხვევაშიც კი, როცა თვითდაცვის წესით მოქმედებს პირი, რომელიც ასრულებს სამსახურებრივ ფუნქციებს ორგანიზაციაში, სამსახურებრივი ფუნქციები „გავლენას ახდენს მხოლოდ აუცილებელი მოგერიების ფარგლების განსაზღვრაზე, მაგრამ არ წარმოადგენს მომგერიებელ მხარედ თავად ორგანიზაციის მიჩნევის საფუძველს, თუნდაც საუბარი იყოს ამ ორგანიზაციის ინტერესების დაცვის შესახებ“.⁴

ეს განპირობებულია იმით, რომ ის, ვინც ასრულებს, მაგალითად, მცველის ფუნქციას და ა.შ. ვალდებულია, სამსა-

4 Чепурнова Н. М., Гончаров Е. И., 2010. Самозащита гражданских прав и свобод человека и гражданина, Конституционно—правовой аспект. Закон и Право Юнити.

ხურებრივი მოვალეობების შესრულებისას მოქმედებდეს აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში. ამ პირის მიერ აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაჭარბება იმავდროულად მის მიერ სამსახურებრივი უფლებამოსილების ფარგლების გადაჭარბებაც არის. ამიტომ, ზიანის ანაზღაურება შეიძლება დაეკისროს არა იმ პირს, ვისი მუშაკიც მომგერიებელია (მაგალითად, ორგანიზაციას), არამედ თავად მომგერიებელს, რადგან სკ-ის 997-ე მუხლი ითვალისწინებს მიყენებული ზიანისათვის იმ პირის პასუხისმგებლობას, რომლის მუშაკის მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებითაც დადგა ზიანი შრომითი (სამსახურებრივი) მოვალეობის შესრულებისას.

სხვაგვარი ვითარებაა უკიდურესი აუცილებლობის დროს. უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში შეიძლება აღმოჩნდეს იურიდიული პირი..

აუცილებელი მოგერიების და უკიდურესი აუცილებლობის დროს სხვადასხვაგვარად წყდება იმ სუბიექტების შესახებ საკითხიც, რომელთაც მიადგათ ზიანი. თუ აუცილებელი მოგერიების დროს ზიანი ადგება უშუალოდ თავდამსხმელს, უკიდურესი აუცილებლობის დროს ზიანი ადგება მესამე პირს. სწორედ აქედან გამომდინარეობს სხვადასხვაგვარი სამოქალაქო სამართლებრივი შედეგიც.

იმდენად, რამდენადაც აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში ზიანის მიყენება გამოწვეულია თავად თავდამსხმელის ბრალეული მოქმედებით, ზიანიც არ ანაზღაურდება. უკიდურესი აუცილებლობის დროს მესამე პირი, ვისაც ზიანი მიადგა, არაბრალეულია. ამიტომ სკ-ის 117-ე მუხლში ასახული ზოგადი პრინციპი, განსაზღვრავს ამგვარი ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას. თუმცა კი ზიანის მიმყენებლის მოქმედებები მოცემულ შემთხვევაში მართლზომიერ მოქმედებებად ითვლება.

სკ-ის 117-ე მუხლის 1-ლ ნაწილში საუბარია ორ მხარეს, ორ პირს შორის ურთიერთობაზე, ესენია ზიანის მიმ-

ყენებელი და დაზარალებული. როდესაც ამგვარი მოქმედებები ხორციელდება იმ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად, რომელიც არ ემუქრება უშუალოდ ზიანის მიმყენებელს, მაშინ, ურთიერთობაში შემოდის ვიღაც მესამე პირი, რომელიც „უდავოდ წარმოადგენს დაინტერესებულ პირს, რადგან შეიძლება მომხდარიყო მისი გარკვეული ქონებრივი ან არაქონებრივი სიკეთის ხელყოფა (ზიანის მიყენება), ვინმეს რომ არ აეცილებინა თავიდან ის საფრთხე, რომელიც მას ემუქრებოდა“.⁵

რაც შეეხება სკ-ის 117-ე მუხლის მეორე ნაწილს, იგი შეიცავს წესს, რომლის თანახმადაც უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მიყენებული ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება შეიძლება დაეკისროს მესამე პირს, რომლის ინტერესებისთვისაც ზიანის მიმყენებელი მოქმედებდა. ე.ი. კანონი ადგენს რომ მესამე პირს შეიძლება დაეკისროს დაზარალებულის მიმართ გარკვეული მოქმედების შესრულების ვალდებულება.

უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მოქმედი პირი, როგორც წესი, ვალდებულია, აანაზღაუროს ზიანი, მაგრამ მოცემულ შემთხვევაში საუბარი არ შეიძლება იყოს დელიქტიდან გამომდინარე ზიანის ანაზღაურებაზე, დელიქტურ ვალდებულებაზე (ეს გამორიცხებულია, ვინაიდან უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში განხორციელებული მოქმედება მართლზომიერია), არამედ უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მოქმედი პირი ვალდებულია, აანაზღაუროს ზიანი იმიტომ, რომ ის დასაშვები საშუალებებით არღვევს სხვის უფლებებს უპირატესად თავისი ინტერესებისათვის (ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება ეკისრება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მოქმედ პირს მაშინაც კი, როცა საფრთხე ემუქრებოდა მესამე პირს და მესამე პირი ზიანისაგან დაცული იქნა უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში შესრულებული მოქმედების

5 Отв. Ред. Суханов. Е.А., 2000. Гражданское право: В.2.Т. II. Полумтом 2./Отв. Ред. Суханов. Е.А., М. БЕК Москва, ст. 377.

წყალობით. უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მოქმედ პირს შეუძლია, მოითხოვოს ანაზღაურება იმისაგან, ვინც დაცული იქნა ზიანისაგან, დავალების წესებით ან დავალების გარეშე სხვისი საქმეების წარმოების წესებით). ამიტომ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება არ გულისხმობს არც დელიქტუარიალობას, არც ქმედუნარიანობას და დელიქტზე დაფუძნებული მოთხოვნებისათვის დადგენილი შემცირებული ხანდაზმულობა ასეთ დროს არ გამოიყენება.⁶

ამდენად, მოცემულ შემთხვევაში სახეზე არ არის ვალდებულება სკ-ს 316-ე მუხლის გაგებით, რადგან სახეზე არ არის ვალდებულებითი სამართალურ-თიერთობის უმნიშვნელოვანესი ელემენტი, კერძოდ: დაზარალებულს არ გააჩნია მოთხოვნის უფლება იმ პირის მიმართ, რომლის ინტერესებისთვისაც მიყენებული იქნა ზიანი. თუმცა, რასაკვირველია, სრულიად სამართლიანია, რომ აღნიშნულ პირს (მესამე პირი) ეკისრება დაზარალებულისათვის ზიანის ანაზღაურება.⁷

ამიტომ, მოცემული შემთხვევისათვის კანონმდებელმა გაითვალისწინა სპეციალური სამართლებრივი კონსტრუქცია, რომლის შესაბამისადაც იმ პირს, რომელიც არ მონაწილეობს სამართლებრივ ურთიერთობაში, სასამართლოს მიერ ეკისრება აღნიშნული სამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე ვალდებულება. აღსანიშნავია ერთი გარემოებაც: იმის გათვალისწინებით, რომ მესამე პირის ქცევა არ არის მართლსაწინააღმდეგო, მისი ქცევა არ არის გასაკიცხი, სამოქალაქო კოდექსი არ იყენებს ტერმინს „პასუხისმგებლობა“.

იმის გამო, რომ მესამე პირის ვა-

ლდებულება არ წარმოადგენს ვლდებულებით სამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე ვალდებულებას, ამგვარი ვალდებულების მიმართ არ შეიძლება გამოვიყენოთ ვალდებულებებისათვის დადგენილი წესები, ვალდებულებათა შეუსრულებლობის და ვალდებულებათა შეწყვეტის შედეგები.

ზიანის მიყენება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში ის შემთხვევაა, როდესაც კანონი უშვებს მართლზომიერი მოქმედებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას.

თავისი ხასიათის მიხედვით, უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში ზიანის მიყენების გამო წარმოშობილი სამართლებრივი ურთიერთობები ორი სახის შეიძლება იყოს. ერთ შემთხვევაში, როცა უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მოქმედი პირი იცავს თავის უფლებებსა და ინტერესებს დაზიანს აყენებს ვინმეს, ამ დროს სახეზეა სამართლებრივი ურთიერთობა ამ ურთიერთობის მხოლოდ ორ მონაწილეს შორის, კერძოდ ესენია ზიანის მიმყენებელი და დაზარალებული.

მოცემულ შემთხვევაში გამოიყენება სკ-ის 117-ე მუხლის მხოლოდ 1-ლი ნაწილი, რომელიც ავალდებულებს ზიანის მიმყენებელს, აანაზღაუროს ზიანი.

იმ შემთხვევებში კი, როცა უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში ზიანის მიყენებას ადგილი ჰქონდა მესამე პირის ინტერესებისათვის, პირთა შორის არსებული სამართლებრივი ურთიერთობები სხვაგვარ ხასიათს იძენს. ამგვარ ურთიერთობებში მონაწილეობს სამი პირი: ზიანის მიმყენებელი, დაზარალებული და მესამე პირი, რომლის ინტერესებისთვისაც ზიანის მიმყენებელი მოქმედებდა. ამ შემთხვევაში სკ-ის 117-ე მუხლის მეორე ნაწილი ადგენს წესს, რომლის თანახმადაც, იმ ფაქტობრივ გარემოებათა გათვალისწინებით, რომლებშიც მიყენებული იყო ზიანი, მისი ანაზღაურება შეიძლება დაეკისროს მესამე პირს, რომლის ინტერესებისთვისაც ზიანის მიმყენებელი მოქმედებდა. მთლიანად

6 Эннекцерус Л., Кипп Т., Вольф М., 1950. Курс Германского Гражданского Права. Полутом 2. Ведение и общая часть. Издательство иностранной литературы, ст. 443-446.

7 ვერ დავეთანხმები ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულ მოსაზრებას, რომლის თანახმადაც არასწორად არის მიჩნეული ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების დაკისრება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მოქმედი პირისათვის. იხ. კობახიძე ა., 2001. სამოქალაქო სამართალი. ზოგადი ნაწილი. თბილისი, გვ. 331.

ან ნაწილობრივ უნდა გათავისუფლდეს ანაზღაურებისაგან როგორც მესამე პირი, ისე ზიანის მიმყენებელიც.

ასეთ დროს ყურადღება უნდა გავა-
მახვილოთ და აუცილებლად უნდა
გავითვალისწინოთ ის გარემოებები,
რომლებშიც მიყენებულ იქნა ზიანი,
კერძოდ გათვალისწინებული უნდა იქ-
ნეს მიყენებული ზიანის ხასიათი და
ოდენობა, ზიანის მიყენების ხასიათი
და ხარისხი, გადარჩენილი სიკეთის
სამართლებრივი მნიშვნელობა, ზიანის
მიმყენებლის, დაზარალებულისა და იმ
პირის ქონებრივი მდგომარეობა, რომ-
ლის ინტერესებისთვისაც მიყენებულ
იქნა ზიანი და ა.შ. უკიდურესი აუცი-
ლებლობის დროს მიყენებული ზიანის
მოცულობასთან დაკავშირებული საკითხი
ყოველთვის მნიშვნელოვანია. როდესაც
დგება აღნიშნული პრობლემა, უნდა
გავითვალისწინოთ, რომ თუ პირმა „უფრო
მეტი ზიანი მიაყენა ამ მოქმედებით,
ვიდრე ააცდინა, მაშინ ასეთი ქმედება
მართლზომიერად აღარ ჩაითვლება
და უფრო მართებული იქნება, თუ ის იმ
მოცულობით აანაზღაურებს ზიანს, რომ-
ლითაც ის აღემატება აღდგენილ ზიანს“.⁸

ამრიგად, საფრთხის ასაცილებლად
განხორციელებული იმ მოქმედებისათვის,
რომელმაც, მართალია, გამოიწვია ზიანის
მიყენება, მაგრამ ამგვარი მოქმედება
აუცილებელი იყო უფრო დიდი საფრთხის
თავიდან ასაცილებლად, ზიანის მიმ-
ყენებელი აგებს პასუხს. კანონმდებელი
ითვალისწინებს პასუხისმგებლობისაგან
ზიანის მიმყენებლის გათავისუფლების შე-
საძლებლობასაც. გარემოებები, რომლე-
ბიც იძლევა ამგვარ შესაძლებლობას, შე-
დის მტკიცების საგანში.

„უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ წესების დადგენა სამ მიზანს მაინც უნდა ისახავდეს: უწინარესყოვლისა, უნდა

უზრუნველყოს დაზარალებულისათვის ზიანის ანაზღაურება; მეორე, წააქეზოს პირი გაბედულად იმოქმედოს უკიდურესი აუცილებლობის პირობებში სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვის, ფიზიკური პირის სიცოცხლისა და ქონების გადარჩენის მიზნით; მესამე, არ დაუშვას ზიანის უსაფუძვლოდ მიყენება და სტიმული მისცეს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მოქმედ პირს აირჩიოს ისეთი საშუალებები, რომლებიც მინიმალურად თუ აისახებოდა მესამე პირთა ინტერესებზე. სხვაგვარად რომ ითქვას, მოახდინოს არა მხოლოდ გაბედულების, არამედ აუცილებელი წინდახედულობის სტიმულირებაც საფრთხის თავიდან ასაცილებელი საშუალებების არჩევისას“.⁹

უკიდურესი აუცილებლობა ეფუძნება ზიანისა და სარგებლის (უფრო მეტი ზიანის თავიდან აცილება) კატეგორიების ოპტიმალური თანაფარდობის პრინციპს, ე.ი. მოითხოვს იმ ფარგლების დაცვას, რომლის იქითაც ზიანი იმდენად გადააჭარბებს სარგებელს, რომ მოქმედება გადავა არამართლზომიერი მოქმედებების ჯგუფში. ეს ფარგლები განისაზღვრება მიყენებული ზიანისა და აცდენილი ზიანის თანაფარდობით. სხვაგვარად რომ ითქვას, მიყენებული ზიანი აცდენილ ზიანზე ნაკლები უნდა იყოს. უკიდურესი აუცილებლობის ფარგლები, ისევე როგორც აღნიშნული ფარგლების გადაჭარბების ხარისხი, უთუოდ უნდა გავითვალისწინოთ, როგორც ზიანის მიყენების გარემოება, რაც საშუალებას მისცემს სასამართლოს მთლიანად ან ნაწილობრივ გაათავისუფლოს ზიანის მიმყენებელი ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებისაგან.

8 ნინიძე თ., 1977. უკიდურესი აუცილებლობის ვითარებაში მიყენებული ზიანის ანაზღაურების იურიდიული ბუნება. „საბჭოთა სამოქალაქო სამართლისა და პროცესის აქტუალური საკითხები“, გვ. 58.

9 Грибанов В.П., 2001. Осуществление и защита гражданских прав. Изд. 2.е. стереотип М. Стереотип (Ллассика Российской цивилистики) ст. 76-98.

ბაზოყენებული ლიტერატურა:

1. 1995 წლის 24 აგვისტოს საქართველოს კონსტიტუცია. matsne.gov.ge.
2. 1997 წლის 25 ნოემბრის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. matsne.gov.ge.
3. 1997 წლის 14 ნოემბრის საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი. matsne.gov.ge.

CORE CIVIL LAW ASPECTS OF EXTREME NECESSITY

Giorgi Kurdadze

*PhD Student at the Law Faculty of Iv. Javakhishvili Tbilisi
State Univerisy, advocate*

KEY WORDS: Right, Lawful, Infringement

RESUME

In modern conditions its is more and more necessary to widen guarantees for protection and implementation of civil rights. Protection of civil, i.e. private rights is possible either thorough court, as well as by own effort in ocassions prescribed by law, that is without application to court. This is possible through using self-defence institute of the right.

Self-defence of the civil rights is realted to the danger of infringement of such benefits as life, health, personal dignity, freedom, assets, personal security. The objects of infringement are the rights and freedoms of person acring in self-defence, as well as legitimate iterests and rights of others, what gives grounds for application of self-defence.

Self-defence of civil rights and freedoms is the comittment of actions of factual and/or legal nature by the person with his/her own effort, which aims to recover the infringed right and legitimate interest of a person, prevention and precluding of acts prohibited by the law in the framework of neccessary actions.

The intitute of extreme neccessity must be developed. In this article the auththor substantiates the legality of imposition of damages on the person acting in conditions of extreme neccessity and the legal relations evolved in the extreme neccessiy are analysed. The essence of extreme neccessity is shown though comparison with adjacent institites.

NOTES:

1. Jorbenadze S., 2001. "Commentaries to the Civil Code of Georgia", Book first, publishing house "Samartali", Tbilisi, p. 303. (In Georgian)
2. Tchanturia L., 2001. General Part of Civil Law, Tbilisi, pp. 113, 114. (In Georgian)
3. Todua M., Kurdadze Sh., 2005. Particularities of decision making on civil cases of certain category. P. 212. (In Georgian)
4. 2000. Civil Law: B.2.T. II. Part book 2./ Otv. Edit. Sukhanov. E. A., M. BEK, p. 377. (In Russian)
5. Enekcerus L., Kipp T., Volf M., 1950. Course of German Civil Law. Halfbook 2. Introduction and General Part. Publishing house of foreign literature, pp. 443-446. (In Russian)
6. See Kobakhidze A., 2001. General part of Civil Law, Tbilisi, p.331. (In Georgian)
7. Ninidze T., 1977. Legal Nature of compensation for damages in condition of extreme necessity. "Actual questions of soviet union civil and procedural law", p 58. (In Georgian)
8. Gribanov B.P. 2001. Protection and Implementation of Civil rights. Pub. 2.e. stereotype M. Stereotype (Classics of Russian civilics) pp.76-98. (In Russian)

BIBLIOGRAPHY:

1. Constitution of Georgia dated of 24 August 1995. Matsne.gov.ge. (In Georgian)
2. Civil Code of Georgia dated of 25 November 1997. Matsne.gov.ge. (In Georgian)
3. Civil Procedure Code of Georgia dated of 14 November 1997. Matsne.gov.ge. (In Georgian)
4. Chepurnova N.M., Goncharova E.I. 2010. Self-defence of civil rights and freedoms of person, Constitutional-legal aspect. Rule and Law Unity. (In Russian)